

Kald krig i Tromsø - Kommentar

Fredrik Fagertun

Stian Bones har i sitt foredrag vist kald krigs-temaets plass i instituttets forskningsaktiviteter og undervisningstilbud. Her nevnte han fordypningsemnet «Norge i internasjonal politikk» som helt sikkert er et av historiemiljøets lengstlevende emner.

Til dette emnet har jeg et personlig forhold og i denne kommentaren vil jeg si noen ord om det. Dette emnet har fulgt meg trofast – men periodisk – i alle mine år som jeg har enten vært i historiemiljøet, eller levd i nær utkant av miljøet. Som student tok jeg selv emnet i 1976 – det må ha vært den første eller andre gangen emnet ble kjørt, når jeg ser tidspunktet for når emnets opphavsmenn kom til det som da var historieseksjonen. Senere – på 1990-tallet – var jeg ansvarlig for og underviste dette emnet. Og i de siste 20 årene har jeg i flere omganger vært sensor på emnet – og jeg ser ikke bort fra at jeg kan få dette emnet i fanget også nå når jeg er blitt pensjonist. Tematikken i dette undervisningsemnet har også korrespondert sterkt med mine faginteresser slik de har utviklet seg gjennom 50 år.

I 1976 valgte jeg dette emnet fordi det omhandlet den historiske perioden som mest interesserte meg – iallfall da. Og jeg husker at jeg var svært fornøyd med emnet sitt innhold, struktur og presentasjon. Stian pekte på Geir Lundestad og Knut Einar Eriksen som krumtappene i den tidlige versjonen av dette emnet. Og disse historikerne ble to viktige faglige tyngdepunkter for meg både som student og senere i min faglige utvikling.

Hos disse to – da relativt unge historikerne – plukket jeg opp mye både av tematisk innhold og historiefaglige synsmåter og synsvinkler, men også læringsformer og metoder for læring. Seminarene gav rom for debatt og diskusjon og det var en diskusjonsglad gjeng som møttes den gangen. Knut Einar og Geir hadde svært ulike måter å tilnærme seg undervisningen på. Geir Lundestad, med en faglig bred internasjonal forankring, møtte studentene med en pågående og faglig tung og autoritativ undervisningsform. Knut Einar Eriksen hadde en mer lavmeldt form, var inkluderende og la til rette for diskusjoner, og hadde et geografisk nærmere perspektiv på tematikken.

Jeg lærte mye av begge, men min form for undervisning, da jeg tidlig på 1990-tallet overtok emnet, var vel formmessig mer inspirert av Knut Einar enn av Geir. Kanskje hadde det

også å gjøre med at jeg hadde hatt Knut Einar som veileder på mitt hovedfag, men jeg trivdes uansett best med denne undervisningsstilen.

Emnet «Norge i internasjonal politikk» var ikke egentlig et kaldkrigsemne. Det hadde et fast startpunkt i 1905 og særlig mellomkrigstida hadde en betydelig fokus, men kaldkrigsperioden fra slutten av 1940-tallet og til Sovjetunionens fall, utgjorde det samme antall år som perioden før 2. verdenskrig. Og mens starten på emnet tidsmessig lå fast, så flyttet vi litt på slutt-tidspunktet. Det startet trolig med 1905-1975 og i dag ser vi at emnet har tidsspennet 1905-2000.

En liten digresjon her før vi går videre: Til min egen overraskelse oppdaget jeg her om dagen da jeg fant et av emneprogrammene fra 90-tallet, at to fulle seminaruker faktisk var viet 2. verdenskrig. Jeg tror at vi historikere her i Tromsø kan ha kommet i skade for å ha skapt en litt mytisk forestilling om at vi ikke underviste om 2. verdenskrig i Norge nærmest før på 2010-tallet – bortsett fra noen riss i oversiktsforelesningene. Jeg skal selv ta noe ansvar for myteskapingen her og skylder på alder og svekket hukommelse. Men jeg har altså dokumentasjon på at jeg på 1990-tallet underviste både om 9. april-debatten og striden om kapitulasjonsavtalen i 1940 på dette emnet.

Jeg kom fra Registreringsentralen for historiske data (RHD) til historieseksjonen i høstsemesteret 1989 og fra høsten 1990 ble jeg satt på dette emnet. Å ta over dette fordypningsemnet etter disse to tunge fagpersonene følte spesielt. Jeg var da veldig fersk som underviser, og følte at jeg her var gitt mye tillit i undervisningen på et av de store fordypningsemnene på historie grunnfag. For emnet var populært, jeg mener å huske at det jevnt gikk med 20-30 studenter hvert år.

Det var litt spesielt å ha dette emnet i 1991 da den kalde krigen ble erklært over etter at Sovjetunionen gikk i oppløsning. Den kalde krigen var altså over halvveis ut i fordypningsemnet. Emnet startet på høsten 1991 og fortsatte ved semesterstart litt ute i januar – 92. Ut fra mine emneprogrammer kan jeg lese at vi startet del 2 av emnet nettopp med etterkrigstida og framveksten av den kalde krigen. Da, på nyåret 1992, var Gorbatsjov borte og Boris Jeltsin hadde tatt over. Det var en OK, men litt spesiell, start på et emne som handlet mye om kaldkrigsperioden. Jeg husker også godt at vi den tidligvinteren 1992 – i seminaret – snakket mye om hva som nå ville skje. Var den kalde krigen over nå, var atomtrusselen borte, hadde Vesten vunnet krigen og, ikke minst, hva ville det nye Russland innebære globalt og for lille

Norge som nær nabo? Jeg fant noen notater jeg den gang selv hadde laget om dette. Jeg vil ikke her framstå som spesielt profetisk, det er da heller ikke historikernes jobb å være profeter, og de vurderingene jeg den gangen gjorde var jeg helt sikkert ikke alene om. Men jeg konstaterte at Russland også i framtida ville være en stormakt og det kommenterte jeg i fire punkter:

- 1) Russland vil fortsatt ha store interesser i nord og Arktis – og vil være en sjømakt
- 2) Russland vil fortsatt være en atommakt og vi vil se en russisk militær beredskap – om enn redusert
- 3) Vårt nære geografiske naboskap til Russland vil nødvendigvis bestå, men det er ingen territorielle uklarheter i nord, jf. det sørøstlige Europa.
- 4) Russisk nasjonalisme er en ukjent framtidig faktor

Og mine notater avslutter med spørsmålet om hvordan Norge i positiv forstand kunne utnytte Russlands nye posisjon. Igjen fire kommentarer:

- 1) Åpenhet
- 2) Økonomisk og kulturelt samarbeid
- 3) Militærrelatert samarbeid – samøvelser, redningsøvelser, fiskerioppsyn – viktige konfliktdempende tiltak
- 4) Fleksibilitet i konfliktspørsmål – spesielt noterte jeg delelinjespørsmålet

Og 20 år senere så kom jo delelinja i Barentshavet på plass – så noe nytte har jo drøftingene i dette fordypningsemnet hatt.